№ 78 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 10 — 1902 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 10 № 78

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՊԵՏՐՈՍ ՄԻՆԱԵՎԻՉ ՄԱԿԱՐՈՎ

Ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, կամօքն Աստուծոյ, ապրիլի 8-ին, առաւօտեան 7 ժամին վախճանվեց։

Այդ բանի մասին սրտի ցաւով նրա կին Մարիա Եմէլիանօվնան եւ որդիքը՝ Գրիգոր, Նիկօլայ եւ Ալէքսանդր Պետրօվիչներ յայտնում են ազգականներին եւ ծանօթներին։ Ամբիծք կը լինի ամեն օր, երեկոյեան 7 ժամին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը տեղի կունենայ սեփական տանից, Կիրպիչնայա փողոցի վրա, հինգշաբթի, ապրիլի 11-ին, առաւօտեան 10 ժամին դէպի Զրկնեանց եկեղեցին, Գրիբօեդօվսկայա փողոցի վրա, իսկ այնտեղից դէպի Վէրայի գերեզմանատունը։

2—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդակցութիւն Թիֆլիսում. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Պետերբուրգից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Գերմանիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Հայոց եկեղեցական ծուխի իրաւասութեան խնդիրը։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Այս տարի առաջին փորձը եղաւ հրաւիրելու մեր երկրում գտնվող պետական կալուածների կառավարիչներին Թիֆլիս յատուկ խորհրդակցութեան և նրանց հետ միասին քննելու հերթական հարցեր, որոնք վերաբերում են մեր գիւղական ազգաբնակութեան շահերին և պետական հողերի շահագործութեանը։

Դիտաւորութիւն կայ այդպիսի ժողովներ հրաւիրել ամեն տարի և կամաց-կամաց քննութեան ենթարկել բոլոր այն հարցերը, որոնք ծագում են պետական հողերի կառավարութեան շրջանում։

Խորհրդակցութիւնը տեղի ունեցաւ երկրագործութեան մինիստրի լիազոր Մեդվեդեվի նախագահութեամբ և շօշափեց երեք հարց, այն է՝ արօտների բարեկարգութեան, անտառների շահագործութեան և ձկնորսութեան կանոնաւորութեան հարցերը։

Առաջին հարցը յաճախ նիւթ է ծառայել մեր գաւառական թղթակիցների համար։ Մեր գաւառացիները գանգատվել են, որ Թափառականների տեղաւորվելու պատճառով գիւղական արտերը և խոտահարքը շատ անգամ մեծամեծ վնասներ են կրում և բոլորովին փչանում են։ Նոյն գաւառացիները յաճախ յայտնել են, որ արօտները արդար և խելացի կերպով չեն բաժանված և որ շատ գիւղեր մնացել են առանց արօտների, մինչդեռ նրանց հարեւանները ունեն չափազանց լայնատարած արօտներ։ Արօտների բարեկարգութեան հարցը կարեւոր հարց է, բայց դեռ կարգին չէ ուսումնասիրված, ուստի որոշվեց առաջիկայ տարվայ ընթացքում նոր նիւթեր ժողովել, իսկ հին նիւթերը մշակել և եկող տարվայ ժողովին քննել նրանց մանրամասն կերպով և հեղինակօրէն։

Անտառների շահագործութեան բարւոքումը մինչեւ այժմ չէ եղել յատուկ հոգատարութեան առարկայ մեր երկրում։ Անտառը երբեք չեն բարեկարգել, նրա մէջ չեն շինել կանոնաւոր ճանապարհներ սայլեր բանեցնելու համար, չեն ստեղծել յարմարութիւններ շրջակայ ազգաբնակութեան համար։ Անտառային վարչութիւնը միայն մի հոգս է ունեցել՝ արգելել որոշ տեղերում անտառ կտրելը, իսկ մնացած անտառի համար վերցնել վճարը կատարեալ կերպով և տուգանքի ենթարկել փայտ գողացողներին։ Ժողովը որոշեց ձեռնարկել անտառների բարւոքման առաջին փորձերին և սկսել շինել անտառի մէջ բանուկ ճանապարհներ։

Ձկնորսութեան մասին արածները աւելի սահմանափակ նշանակութիւն ունեն, ուստի նրանց մասին չենք յիշի առայժմ։

Խորհրդակցութեան առաջին փորձը ցոյց տուեց, որ նա կարող է օգտաւէտ և նպատակայարմար լինել հերթական հարցերին գործնական ընթացք տալու համար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Վիէննայի «Հանդէս Ամսօրեան» այս տարվայ սկզբից զետեղում է «Գրական թղթակցութիւն» վերնագրով հետաքրքրական յօդուածներ, որոնք գրվում են Կ. Պօլսից «Թաթուլ Վանանդացի» ստորագրութեամբ։ Այդ յօդուածների գլխաւոր արժանաւորութիւնը խիստ, անաչառ քննադատութիւնն է, որին ենթարկվում է Կ. Պօլսի գրական ճահիճը։ Ապրիլի համարում թղթակիցը հրապարակ է հանում պօլսական մամուլի մի ամենատգեղ յատկութիւնը—կեղծիքը։ Ով առիթ է ունեցել կարդալ Կ. Պօլսի լրագիրները, նրա համար շատ հասկանալի եւ իրական կը լինի այն պատկերը, որ տալիս է Թաթուլ Վանանդացին։ Ահա այդ պատկերը.

Շողշողուն ածականներ, շողոմական գովասանքներ, յօդուածէն յառաջ ովսաննաներ յօդուածագրի մը, որ կը հաճի—վերջապէս—թաթխել իր գրիչը սեւնակ մը սեւցընելու այս կամ այն լրագրին համար... Լոյս կը տեսնէ աշխարհալուր փողահարուած յօդուածը կամ յօդուածները, միջակ բան մը... Մինչ դուն դեռ չես կրցած հիասթափիլ քու յուսախաբութենէդ, եւ ահա թերթէս մի եւ նոյն հրապարակագիրը կը փութայ—ծածկանուն կենթադրուի—գովասանականներու շարք մը՝ յափրացընելու չափ։ Կը շարունակուի շաբաթներով՝ եթէ ոչ ամիսներով, այս թմբկահարութիւնը։ Բայց կեղծիք կը հոտի, պասաէ քիչ մը։ Նոյն յօդուածագիրը՝ կը հրապուրուի աւելի նպաստաւոր պայմաններով իր յօդուածները շնորհել ուրիշ լրագրի մը, եւ ահա կը նուազին առաջին լրագրի կողմանէ շռայլուած փառաբանականները, եւ տեսակ մը դառնախառն ժպիտ մը կը խորշոմեցընէ երեսն...։ Ամպ մըն է որ յանկարծ կը խտանայ։ Նոյն յօդուածագրէն յօդուած մը կը հասնի, բայց մրցակից լրագրին մէջ հրատարակուածին չափ յանկուցիչ չէ, չի տպուիր, կամ փոփոխութիւններ կըլլան յօդուածին մէջ այն յօդուածագրին, որուն յօդուածներուն նոյն իսկ յայտնի տառասխալները սրբագրելն իսկ մեծ յանցանք կը համարուէր....։ Յօդուածագիրը կը վշտանայ, կը—գժտի, չի գրեր, կամ նոյն լրագրին համար չի գրեր....։ Այս պարզ եւ շատ բնական դէպքը առիթ կու տայ երկուստեք ծաղրածութեանց, ալաքարանութեանց. զիրար կը գերազանցեն նախատական խօսքերու առատութեան մէջ....։ Գայթակղութիւն, ապշութիւն։ Ա՛լ համոզուած են լրագիր ընթերցողները թէ պիտի շարունակէ այս գրչամարտն եւ զիրար միշտ պիտի վիրաւորեն, խոցոտեն եւ իբր անհաշտ ոսոխներ՝ մինչեւ գերեզման պիտի տանին իրենց հետ իրենց հակառակութիւնը. այնչափ սաստիկ են վիրաւորանքը՝ այս երբեմնի իրարադով հրապարակագրի եւ յօդուածագրի։ Բայց հոս ալ կեղծիքը մեծ դեր պիտի խաղայ...։ Նոյն իսկ այս թշնամութիւնն իբր կեղծ երեւան կու գայ։ Փոքրիկ ծանօթութեամբ մը՝ իբր չեղեալ կը հրատարակուին այն բուռն խօսքերն, թշնամանիչ դարձուածքն, եւ կը հրատարակուի՝ օր մօրանց, նոյն իսկ նոյն լրագրին մէջ թէ՝ այն ամեն խօսքերն՝ իբր պարզ բառախաղ նկատելու է ընթերցողն, վասն զի գրուած խօսքերը ճշմարիտ չէին, եւ հիմայ նոյն յօդուածագիրը պիտի շարունակէ իր «համակրելի գործակցութիւնն...»։ Բայց ո՞վ պիտի ապահովցընէ զմեզ թէ այս վերջին երեւոյթն ալ, վերջին բառերն ալ կեղծ չեն։ Ասով՝ անգամ մը եւս իրաւունք կունենան ընթերցողները թէ մեր լրագիր հրատարակողներէն ոմանք իրենց սկզբունքը փոխ կառնուն օրուան փչած հովի ուղղութենէն։ Եւ ըսել թէ ուղղամտութիւն, պարկեշտութիւն, սկզբունք պիտի սորվեցընեն մեր լրագիրները....։

Պէտք էր ենթադրել թէ այս հիւանդութիւնը թիւրքական անառողջ մթնոլորտի արգիւնք է։ Բայց ոչ, յօդուածագիրը հաւատացնում է, որ դա հայկական մի ընդհանրացած ցաւ է։

Մեր լրագրութեան եւ նոյն իսկ գրականութեան բնորոշ մէկ երեւոյթն է այս կեղծիքը։ Եւրոպայի եւ հին ու նոր աշխարհներու այլ եւ այլ կողմեր, այլ եւ այլ ուղղութեամբ հրատարակուած լրագիրներն ալ ունին այս կեղծիքը։

Եւ աւելացնում է.

Թերեւս զարտուղութիւն մը կազմէ առ այժմ միայն Գր. Արծրունւոյ թերթը, որչափ առիթ ունեցած ենք ժամանակին հետեւելու իր ընթացքին։

Հէնց այդ պատճառով էլ, կաւելացնենք մենք, Գրիգոր Արծրունու թերթը աչքի փուշ է դարձել հայկական կեղծիքի բազմաթիւ սիրահարների աչքում։ Մեզանում չեն ուզում, որ առարկան իր իսկական անունով հրապարակ դուրս գայ, մեզանում շատ են ցանկանում, որ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԾՈՒԽԻ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Վերջին ժամանակ Թիֆլիսի Քամոյեանց ս. Գէորգ եկեղեցու ծուխը իր բռնած դիրքով եւ ծխական ժողովի որոշումներով առիթ տուեց տեղական մամուլին եւ հասարակութեան արծարծելու ծուխի իրաւասութեան խնդիրը, որը կարեւոր համարելով սկզբունքի տեսակէտից, հարկ ենք համարում նրան մի քանի տող նուիրել։

1836 թուին հրատարակված կանօնադրութեամբ (XI հատ. I մ. պետ. օր.) ծխական համայնքի իրաւունքը հայոց եկեղեցու տնտեսական-վարչական գործերում որոշ կերպով նախատեսված է *)։

Բայց, տարաբախտաբար, մինչեւ այժմ ծուխը շատ թոյլ կերպով է արտայայտել իր գործունէութիւնը եկեղեցու բարեկարգութեան եւ տնտեսական կառավարութեան մէջ, թողնելով այդ մասին վերաբերեալ գործերը երէցփոխի բարեհայեցողութեան եւ անձնական հաճոյքին, որից շատ անգամ տուժել են եւ կարծեմ դեռ երկար պիտի տուժեն եկեղեցու նիւթական եւ բարոյական շահերը։ Ծուխի կատարեալ չէզոքութիւնը իր իրաւասութեան վերաբերեալ խնդիրներում բացատրվում է մի քանի պատճառներով, որոնցից մէկը վերոյիշեալ կանօնադրութեան մասին անտեղեակ լինելն է. ծուխը, ցաւելով պէտք է խոստովանենք, զուրկ է այն գիտակցութիւնից, որ ժողովուրդն է եկեղեցական ստացվածքի անմիջական տնօրէնը, իսկ երէցփոխը ծուխի ընտրեալն է եւ գործում է նրա անունից իբրեւ ծուխի ներկայացուցիչ եւ լիազոր հաւատարմատար. այդպէս է եւ օրէնքի տրամադրութիւնը *). բայց իրօք ինչ ենք տեսնում. ծուխի տեղը բռնել է վիճակային կօնսիստորիան, որի ներշնչմամբ գործում է երէցփոխը, իրան ճանաչելով այդ հաստատութեան պաշտօնեայ եւ անտես առնելով միանգամայն ծուխի իրաւասութիւնը ու իր պատասխանատուութիւնը վերջինի առաջ։ Այդ տարօրինակ կարգը մեզանում այնչափ երկար ժամանակ է տիրում, որ այսօր դառել է մի ադաթ, ժամանակի ընթացքում սրբագործված մի սովորական երեւոյթ եւ, ցաւ է խոստովանվել, որ ինքը ժողովուրդը արդէն ընտելացել է նրան, համարելով այդ կարգը օրինաւոր, եւ բոլորովին հեռու է քաշվել եկեղեցական-ծխական գործերից, ամեն բան թողնելով երէցփոխների վրա։ Իսկ դրա հետեւանքը ինչ է եղել. մարդիկ, առանց խղճի եւ սկզբունքի, օգուտ քաղելով հոգեւոր իշխանութեան անհոգութիւնից, իրանց ձեռքի տակ գտնված եկեղեցական մնդուկից օգտվել են եւ տակաւին օգտվում են իբրեւ իրանց անձնական գանձից եւ, ո՞ւմ յայտնի չէ, թէ քանի այդպիսի օրինակներ արդէն արձանագրված են հայոց եկեղեցական ծուխի տարեգրութեան մէջ, իբրեւ հասարակաց բարքերի անկման քամինելի փաստեր...

Թիֆլիսի Քամոյենց ս. Գէորգ եկեղեցու ծուխը, նկատելով վերոյիշեալ ադաթը ոչ-օրինաւոր եւ միանգամայն վնասակար եկեղեցու նիւթական եւ բարոյական շահերի տեսակէտից, սրանից երկու տարի առաջ որոշեց վերջ դնել մինչեւ այժմ տիրող անկանօնութիւններին, վերականգնել ծուխի մոռացված իրաւունքները եւ իրօք ստանձնել եկեղեցու տնտեսական-վարչական գործերի կառավարութիւնը. այդ օրինաւոր ծրագրի իրագործման ջերմ եռանդով նուիրվեց եկեղեցու ներկայ երէցփոխը, որը իր պաշտօնավարութեան առաջին օրից ղեկավարվում է ծուխի որոշումներով, իբրեւ նրա լիազոր հաւատարմատարը, ինչպէս այդ եւ պահանջվում է օրէնքով։

Ծուխի եւ երէցփոխի այդ համերաշխ գործունէութիւնը, որ իրաւունքի եւ պարտականութեան փոխադարձ գիտակցութիւնից է բղխում, սովորական կարգից դուրս մի երեւոյթ էր կօնսիստորիայի համար, ուստի նա առանց վարանելու յայտարարեց ծուխի բռնած ընթացքը անկանօն եւ նրա որոշումները ոչ օրինաւոր. հոգեւոր ատենին ցանկալի չէր տեսնել ժողովրդի մասնակցութիւնը այնտեղ, ուր ինքը միշտ տէր եւ տնօրէն է եղել. չէ՞ որ այդ սկզբունքը ընդունելով, նա պիտի բաժանէր իր իշխանութիւնը մի ուրիշ տարրի հետ, որին նա անցեալում բնաւ բանի տեղ չէր դրել. ահա դրանից ծագեց եկեղեցական ծուխի եւ վիճակային ատենի մէջ այն ընդհարումը, որ նշանաւոր է սկզբունքի տեսակէտից.—նա ծուխի իրաւասութեան խնդիր է շօշափում, մի խնդիր, որ կեանքը եւ ժողովրդի գիտակցութիւնն արդէն դրել են հրապարակի վրա։

Բայց հոգեւոր վարչութեան բռնած ընթացքը բնորոշելու համար հարկ ենք համարում այստեղ համառօտ կերպով արձանագրել, թէ ինչն էր երկու կողմի մէջ ծագած տարաձայնութեան առիթ տուող հանգամանքը։ Եկեղեցու միաբաններից մէկը, հիւանդ լինելով, դիմում է Վեհափառ Կաթողիկոսին գրաւոր խնդրով, որի մէջ յայտնում է իր չքաւորութիւնը եւ բժշկվելու կարեւորութիւնը. օգնութիւն խնդրող քահանայի աղերսագիրը ուշադրութեան է արժանանում Վեհափառի կողմից, որը մակագրելով խնդրագրի վրա՝ յանձնում է երէցփոխին ծխական ժողովի միջոցով տնօրինել արժանը։ Համաձայն կաթողիկոսական առաջադրութեան, ծուխը ժողով է գումարում եւ լսելով քահանայի խնդիրքը, նաեւ բժշկի վկայագիրը, որով հաստատվում է նրա հիւանդ լինելը եւ բժշկու-

*) Նախ քան օրէնքի զօրութիւն առնալը, այդ կանօնադրութիւնը, որ հիմնված է հայոց եկեղեցական օրէնքների և հին աւանդութիւնների վրա, երկար տարիներ մշակվել է թէ այստեղ, Կովկասում, և թէ յետոյ Պետերբուրգում, ենթարկվելով մի երկու անգամ հիմնական փոփոխութիւններին. („Ամենայն հայոց կաթողիկոսութիւնը և Կովկասի հայք XIX դարում“. մաս բ. Ալ. Երիցեանի)։

*) 1225, 1227, 1229, 1232 յօդ. XI տ. 1 մ. պետ. օր. հրատ. 1896 թ.։ Այդ սահմանված կարգից մի փոքր տարբերվում է Պետերբուրգի և Մոսկվայի հայոց եկեղեցիների տնտեսական կառավարութիւնը, ուր վերջինը յանձնված է յատկապէս դրա համար կազմված խորհրդին, որով աւելի մօտենում է աւետարանականների եկեղեցական խորհրդին և հոգաբարձութեան (kirchenvorstand)։

կեղծիք տիրէ ամեն բանի մէջ. չողոքորթեցէք, մեծամեծ անուններ շռայլեցէք սրա ու նրա անուան, բարձրացրէք, ուռցրէք միջակութիւնները ու անշնորհքութիւնները եւ դուք հայկական իմաստութեան տեսակէտից շատ գոհացուցիչ բան կը լինէք, վնաս չունի եթէ դրանից խեղաթիւրվի ճշմարտութիւնը, եթէ թունաւորվի ժողովրդի միտքը, ապականվեն բարքերը եւ տպագրական խօսքը ցեխոտված, թուք ու մուրի արժանի մի բան դառնայ։ Եւ ով ազգային այս ախտը տեսնում է ու նրա դէմ է գնում, այնպիսին միայն ատամների կրճտոց ու փրփրած թշնամութիւն կը տեսնէ իր շուրջը…

ՆԱՄԱԿ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Ապրիլի 3-ին

Ապրիլի 1-ին «Սոլեոնոյ Գորոդոկի» դահլիճում, պրիվատ-դոցենտ Հեսսէվ կարդաց մի հրապարակական դասախօսութիւն բազմաթիւ ունկնդիրների առաջ՝ «Հասարակութեան դերը պոռնկութեան դէմ կռւելու մէջ» վերնագրով։

Պոռնկութիւնը, դասախօսի կարծիքով, մարդու կեանքի մէջ բնական երեւոյթ չէ, այլ սօցիալական, որովհետեւ նա չէ ծնվում, այլ ստեղծվում է սօցիալական եւ տնտեսական պայմանների ազդեցութեան տակ։ Անառակ կանանց գլխաւոր կօնտինգէնտը տալիս է ժողովրդի հասարակ դասակարգը, ուրեմն պոռնկութիւնը արդիւնք է պրօլետարիատի։ Վիճակագրական տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ առանձնաշնորհեալ դասակարգը տալիս է 0,8 տոկոս, ունեւորը—10 տոկոս, իսկ հասարակ ժողովուրդը—85% պոռնիկ կանայք։ Ի՞նչն է ստիպում թշուառ ջա՞նել աղջկան ընկնել անբարոյականութեան խորխորատի մէջ։—Տնտեսական եւ սօցիալական ծանր պայմանները—աղքատութիւնը, տգիտութիւնը, մտաւոր, բարոյական կրթութեան եւ դաստիարակութեան բացակայութիւնը եւ աւելի բարեկեցիկ կեանք վարելու փափագը։

Հասարակական այդ մեծ աղէտի եւ չարիքի մէջ յանցաւոր ենք եւ մենք՝ տղամարդիկս, մեր հայրերը, ինչպէս եւ յանցաւոր կը լինեն մեր զաւակները, այդ պատճառով ամբողջ հասարակութեան վրա բարոյական մեծ պարտականութիւն է ծանրանում միջոցներ որոնել այդ չարիքի դէմ կռւելու համար։ Մինչեւ այժմ մենք չունենք կազմակերպված խելացի հաստատութիւններ, որոնց նպատակը լինէր պաշտպանել կնոջը անառակութիւնից. մինչեւ այժմ անառակութիւնը արմատախիլ անելու համար գործադրվել են լոկ վարչական, ոստիկանական միջոցներ, իսկ այդ միջոցները, ըստ իրանց էութեան, աւելի անբարոյականացուցիչ ազդեցութիւն են գործում կանանց վրա եւ չեն կարող երբէք ուղղել նրանց. ոստիկանական դեղին տոմսերը, որոնցով անառակ կանայք արդէն պաշտօնապէս ի ցոյց են դրվում, ի հարկէ, արագացնում են միայն կնոջ անկումը։ Վերջին ժամանակներս միայն մի քանի ընկերութիւններ են սկսել կազմակերպվել կնոջ պաշտպանութեան համար, բայց պոռնկութեան դէմ կռիւը աւելի եռանդուն կերպով մղելու համար, անհրաժեշտ է, որ բոլոր այդ ընկերութիւնները միանան եւ միասին գործեն։ Դասախօսի կարծիքով, ձեռք առնվելի միջոցներից մէկն եւս պոռնկատների ջնջումն է, որովհետեւ այդ տներն են հանդիսանում գլխաւորապէս «կենդանի ապրանքի» գնողներ։

Վերջերս լոյս տեսած մի վիճակագրական տեսութիւն, որ հրատարակել է կենտրոնական վիճակագրական կօմիտէտը, ցոյց է տալիս, որ պոռնկութիւնը լայն ծաւալ է ստանում եւ Կովկասում ու Անդրկովկասում։ Գալով պոռնիկների դասաւորութեան ըստ ազգութիւնների, վիճակագրութիւնը ցոյց է տալիս, որ անառակ կանայք հայերից կազմում են ամենաչնչին տոկոս, իսկ անառակատներ պահողների մէջ ոչ մի հայ չը կայ։

Հ. Առաքելեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, ապրիլի 6-ին

Յաճախ մենք լսում ենք գաւառական թղթակիցներից գանգատներ, որոնք դատապարտում են այնտեղի դեռ եւս մթութեան մէջ խարխափող ժողովրդին, որը անհաւատութեամբ, ամեն նեղ ընկած դէպքում, դիմում է գրբացներին եւ փալչիներին խորհուրդ հարցնելու, իսկ վերջիններս էլ, օգտվելով նրանց տգիտութիւնից, զանազան երկդիմի պատասխաններով, հարստացնում են իրանց գրպանները նրանց տուած կոպէկներով։ Ասում եմ, այդ տեղի է ունենում գաւառական հեռու քաղաքներում եւ գիւղերում, որոնք եւ արդարանում են իրանց տգիտութեամբ։ Բայց ինչ կասէք Կովկասի մայրաքաղաք եւ լուսատու կենտրոն Թիֆլիսի համար, որի ժողովուրդը նոյնպիսի հաւատով, դեռ գուցէ մի փոքր էլ աւելի, դիմում է այդ կեղեքիչ գրբացների օգնութեան, իսկ վերջիններս էլ ոչ թէ իրանց արհեստակից գաւառական գրբացների նման բաւականանում են երկդիմի պատասխաններով, այլ տալիս են դրական եւ որոշ պատասխան. իսկ երբ նկատում են դիմողի մէջ կասկած դէպի իրանց ասածները, ուղղակի երեսին նրան անհաւատ են անուանում։ Ասածիս բերեմ երկու օրինակ։

Քրոջս երեխան հիւանդանում է յօդացաւով. մի անգամ դիմելով տեղիս մի բժշկին եւ օգնութիւն չը գտնելով, քոյրս, հարեւան կանանց խորհրդով, դիմում է Նորաշէն եկեղեցու թաղում ապրող գրբաց կնոջը։ Հասնում են բնակարանը. սենեակը լիքն է այցելու եւ օգնութիւն հայցող կանանցով եւ տղամարդկանցով, որոնք լուռ ու մունջ սպասում են իրանց հերթին։ Վերջապէս հերթը հասնում է քրոջս։ Նախ նա կողմնակի հարցերով իմանում է նրա գալստեան պատճառը. յետոյ սկսում է թուղթը բանալ եւ աստուածային պատգամախօսը, երկար-բարակ ճառից յետոյ, առանց տատանվելու յայտնում է, որ երեխայի հիւանդութիւնը «փուխ էհամ նրա ամենակալ զօրութենին, ծմինդա Բարբարեցն է», այսինքն «խէչիմէն» է ու թէեւ նրանք մի անգամ այնտեղ մատաղ էլ են արել, բայց այդ ընդունելի չէ եղել եւ նորն է պահանջում. ուստի պէտք է նորից գնան, մի շաբաթ այնտեղ մնան, նոր մատաղ անեն, որ երեխան առողջանայ։ Պատգամախօսը դրանով չէ բաւականանում, այլ աւելացնում է, որ եթէ բժշկի դիմեն, հիւանդի դրութիւնը աւելի կը վատանայ։ Մայրը յայտնում է իր կասկածը բժշկի մասին. պատգամախօսը բարկանում է ու ասում. «Ա՛ կնիկ, ինչ անհաւատ ես. ասում եմ գոխտուր չը կանչէք. էրեխիդ մա՛ն ես ուզում»։ Մօտը եղած կանայք եւս համոզում են, որ բժիշկ չը հրաւիրեն ու հիւանդին տանեն «ծմինդա Բարբարէ», այն էլ այսպիսի խոնաւ եղանակներին… Երեւակայեցէք, քոյրս այն աստիճան հաւատացել էր, որ նոյն իսկ ինձ էլ էր հակառակում, երբ կամենում էի բժիշկ հրաւիրել։ Ես, ի հարկէ, նրան չը լսեցի, հրաւիրեցի բժ. Թադէոսեանին եւ չորս օրվայ մէջ երեխան առողջացաւ…

Մի երկրորդ օրինակ։ Մի երեխայ երկու-երեք տարի է հիւանդ է. մերթ պառկում է անկողնում, մերթ ման է գալիս. հիւանդութիւնից երեւում է, որ եթէ չը բժշկեն, կարող է վերջը բարակացաւ դառնալ։ Ոչ մի խօսք, ոչ մի խնդիր, ոչ մի սպառնալիք չէ ազդում մօրն ու երեխայի վրա, որ բժշկի օգնութեան դիմեն, եւ շարունակ ասում են «խէչիյն է», այն էլ, վերոյիշեալ գրբացի խօսքով, դարձեալ «ծմինդա Բարբարէից»։ Տարեկան երեք-չորս անգամ ուխտ են գնում, մատաղ են մորթում, զանազան աւելորդ ծախսեր անում (իրանք չքաւոր ընտանիք են) բայց, ի հարկէ, ոչինչ օգուտ չեն ստանում. այսպէս շարունակ։ Վերջը երբ երեխան, իր հետ էլ գուցէ մի քանի ուրիշը, զոհ գնան, ո՞ւմ մեղքը կը լինի արդեօք. տգէտ մօրը, թէ անխիղճ գրբացի, որ իր մի քանի կոպէկի համար զոհում է մարդկանց կեանքը։ Եւ ո՞վ գիտէ, տարեկան քանիսին է զոհում այդ կինը եւ ինքը դարձեալ ազատ շրջում ու արեան գնով հաւաքած կոպէկներով գրպանը լցնում։ Ժամանակ է, կարծում ենք, ուշք դարձնել ժողովրդի արիւն ու կեանք ծծող այդ պարազիտների վրա եւ վերջ դնել դրանց կեղեքումներին։

Ց. Շահնազարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ապրիլի 6-ին, անդրկովկասեան երկաթուղու երեկոյեան գնացքով, Շամախի ուղեւորվեց կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գոլիցին։ Կառավարչապետին ուղեկցում են այդ ճանապարհորդութեան ժամանակ կովկասեան զինուորական շրջանի շտաբի կառավարիչ գեներալ Բելեավսկի եւ կառավարչապետի դիւանատան փոխ-դիրեկտոր դնդապետ Տրոֆիմով։

—

Երկրաբանական կօմիտէտի երկրաբանի օգնական Վէբէր ուղարկվում է Շամախու գաւառը նախնական տեղեկութիւններ հաւաքելու այն երեւոյթների մասին, որոնք տեղի ունեցան վերջին երկրաշարժի ժամանակ։

—

Մենք յայտնել էինք, որ տիկին Վ. Թամամշեան, իր հանգուցեալ ամուսին Գ. Թամամշեանի յիշատակին, նուիրել էր 10,000 րուբլի յատուկ որդեգիր պահելու համար։ Այժմ կարող ենք աւելացնել, որ որդեգիրը պէտք է լինի Թիֆլիսի քաղաքացի, անխտիր ծագման եւ դաւանութեան կողմից, եւ պէտք է ուսանէ Պետերբուրգի համալսարանի իրաւաբանական բաժնում։ Գումարը եւ նրա գործադրութիւնը յանձնված են Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութեան։

—

Երկրաշարժից վնասված մի քանի շամախեցիներ, թւով 38 անձ, դիմել էին Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութեանը, խնդրելով յատկացնել իրանց հողեր՝ բնակութեան համար Նախալովկա կոչված տեղում։ Դուման իր վերջին նիստում որոշեց յարգել նրանց խնդիրքը, տալ նրանց ձրի հողաբաժիններ այն սկզբունքների հիման վրա, ինչպէս քաղաքը տալիս է հողեր ուրիշներին, յանձնելով գործի կատարումը ուպրավային։

—

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր վերջին նիստում, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի, ապրիլի 8-ին, 2,200 րուբլու տարեկան կենսաթոշակ նշանակեց ուպրավայի նախկին անդամ Խուրոեվին նրա երկարամեայ ծառայութեան համար։

—

Գիւղատնտեսական խորհուրդը, որ գումարված է երկրագործական մինիստրութեան մէջ Պետերբուրգում եւ որին մասնակցում են ներկայացուցիչներ երկրագործական զանազան շրջաններից, կարծիք յայտնեց յօգուտ արտասահմանում գիւղատնտեսական գործակալութիւններ հիմնելու մտադրութեան եւ նրա հետ միասին մատնացոյց արեց այն հանգամանքի վրա, որ անհրաժեշտ է, գիւղական դասակարգի չափ ուշադրութեան առնելով, պետութեան բոլոր մասերում լայն չափերով տարածել հիւպատոսական զեկուցումների մէջ հաղորդվող տնտեսական տեղեկութիւնները։

—

Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցը դիմել էր Թիֆլիսի քաղաքային դումային՝ խնդրելով նուիրել դպրոցին այն շինութիւնը, որ կառուցել էր քաղաքը կովկասեան ցուցահանդէսի ժամանակ քաղաքային արդիւնագործութեան իրերը հանդէս դնելու համար։ Դուման իր վերջին նիստում որոշեց յարգել դպրոցի խնդիրքը։

—

Կիրակի, ապրիլի 7-ին, տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի նահանգի ազնուականների ընդհանուր ժողովը, որ քննեց այն հարցը, թէ ինչպէս պէտք է գործադրել Բարձրագոյն նուիրված 40,000 րուբլին։ Ձայների մեծամասնութեամբ ժողովը վճռեց 755 րուբլի նշանակել ամենաչքաւոր ազնուականների որդոց կրթութեան համար տարրական դպրոցներում, 775 րուբլի—միջնակարգ ուսումնարանների զինւոր աշակերտներին, որպէս օժանդակութիւն, իսկ մնացած դրամով թոշակներ հիմնել բարձրագոյն ուսումնարաններում չքաւոր ուսանողների համար։

—

Մեզ խնդրում են հաղորդել, որ հայ դերասանների մի խումբ ապրիլի 16-ին, վրաց ազնուականների թատրոնում, կը տայ մի ներկայացում։ Խաղալու են «Ռուզան» պատմական դրաման։

—

Ապրիլի վերջին Թիֆլիսի արտիստական ընկերութեան թատրոնում կը սկսէ իր գաստրօլները Պետերբուրգի «Ֆարս» թատրոնի դերասանական խումբը՝ Ս. Սաբուրովի ղեկավա-

---

թեան անհրաժեշտութիւնը, որոշում է տալ իր միաբանին բժշկվելու համար որոշ դրամական նպաստ եկեղեցական արդիւնքից։ Վիճակային ատեանը ծուխի դրած որոշումը համարելով անկանօն, ուղարկում է երէցփոխի անունով մի պաշտօնական թուղթ, որով պահանջում է այդ որոշումը թողնել անկատար. ուրիշ խօսքով, Վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ եղած վճիռը հոգեւոր ատեանը հրատարակում է անվաւեր—ինչ գեղեցիկ եւ բնորոշ նմուշ եկեղեցական դիսցիպլինայի։

Արծարծելով երէցփոխի եւ ծուխի իրաւասութեան խնդիրը, կօնսիստօրիան պնդում է, որ երէցփոխը, իբրեւ նրան անմիջապէս ստորադրեալ պաշտօնեայ, պարտաւոր է ղեկավարվել միայն կօնսիստօրիայի տուած հրահանգներով եւ հրամաններով եւ ոչ թէ ծուխի վճիռներով, ուստի առանց հոգեւոր ատենի թոյլտւութեան երէցփոխը իրաւունք չունէր ծխական ժողով գումարել եւ նրա վճռահատութեան առաջարկել վերոյիշեալ քահանայի օժանդակութեան հարցը, որի մասին, կօնսիստօրիայի կարծիքով, ծուխը անձեռնհաս է որ եւ է որոշումներ կայացնել։ Այդպէս դրական ոճով գրված պաշտօնական թղթից մենք սպասում էինք ոչ նուազ դրական հաստատութիւն նրա մէջ պարունակված թէզիսների. բայց ի՞նչ ենք տեսնում։ Այն օրէնքը, որի անունից հոգեւոր ատեանը այնչափ վստահ խօսում է, հէնց նրա ասածի հակառակն է հաստատում։ *)

Վերցնենք մի այլ դրա նման դէպք։ Նոյն Քամոյեանց եկեղեցու հին շինութիւնը քանդվելուց յետոյ միաբանութիւնը պիտի զրկվէր իր արդիւնքի որոշ մասից. նկատի առնելով այդ հանգամանքը, ծուխը վճռեց իւրաքանչիւր միաբան քահանային յատկացնել որոշ դրամական նպաստ մինչեւ եկեղեցու շինութեան աւարտումը. կարծում ենք անժխտելի է այն սկզբունքը, որ ծուխի բարոյական պարտքն է հոգալ իր եկեղեցու սպասաւորների բարեկեցիկ վիճակի մասին։ Այդ պարտաւորութիւնը բղխում է կրօնական-մարդասիրական զգացմունքից եւ նրան այս դէպքում ձայնակից է նոյն իսկ օրէնքը, որի զօրութեամբ եկեղեցական դասի նիւթական ապահովութիւնը ծուխի խնամքին է յանձնված *)։ Արդ՝ ո՞վ կը սպասէր, որ ծխական ժողովի այդ ամեն կողմից օրինաւոր որոշումը աղմուկ պիտի հանէ կօնսիստօրիականների շրջանում եւ պիտի յայտարարվի իբրեւ գայթակղեցուցիչ ուրիշների համար։ Հոգեւոր ատեանը պահանջում է երէցփոխից անկատար թողնել ծուխի որոշումը, իսկ երբ այդ հրամանը մնում է առանց հետեւանքի, կօնսիստօրիան դիմում է սպառնական ոճով նոյն երէցփոխին, յիշեցնելով նրան նիւթական պատասխանատւութեան ծանրութիւնը, եթէ նա չը կատարէ հոգեւոր իշխանութեան հրամանը։ Այդ բոլոր թղթերին ծուխը օրինաւոր պատասխան է տալիս եւ մնում է հաստատուն իր որոշումների վրա. դրանից յետոյ վիճակային ատեանը Քամոյեանց եկեղեցու ամբողջ գործը, ծխական ժողովի պատճառաբանեալ արձանագրութիւնների հետ միասին, ուղարկում է Էջմիածին՝ Սինօդի վախճանական տնօրինութեան։

Այդ ընդհարման ժամանակ կօնսիստօրիան ուղարկում է Թիֆլիսի վիճակի բոլոր երէցփոխներին մի տպագրված շրջաբերական հրաման, որը թէպէտ հրատարակված էր մի մասնաւոր դէպքի առիթով, սակայն նրա անմիջական նպատակն էր երէցփոխների ձեռքը տալ գործավարութեան որոշ ուղեցոյց, որով եւ հեռու պահել նրանց Քամոյեանց եկեղեցու ծուխի եւ երէցփոխի «հերձուածողական» ընթացքից *)։ Այդ շրջաբերականով վիճակային ատեանը նոր փաստերի պաշարով հանդէս է գալիս իր հրատարակած սկզբունքը պաշտպանելու համար. փաստերի շարքում առաջին տեղն են բռնում Էջմիածնի Սինօդի զանազան տարիների հրամանները, որոնց համաձայն երէցփոխը եկեղեցու այլ եւ այլ պէտքերի համար իրաւունք չունի 30 րուբլուց աւելի ծախս անել, թէկուզ ունենայ ծխական ժողովից լիազօրութիւն աւելի մեծ ծախսերի համար. վերջին դէպքում նախապէս նա պարտաւոր է ստանալ թոյլտւութիւն կօնսիստօրիայից։ Բայց այստեղ մի հարց է ծագում. արդեօք դա մեկնութիւն է գոյութիւն ունեցող օրէնքի, թէ մի պաշտօնական հրահանգ, որ Սինօդը հրատարակում է ի գիտութիւն ստորադրեալ հիմնարկութեան. եթէ առաջինն է, թող ներվի մեզ նկատել, որ Էջմիածնի Սինօդը օրէնք մեկնելու լիազօրութիւն չունի. այդ վերապահված է Կառավարչական Սենատի բարձր իրաւասութեան, որին այս դէպքում ենթակայ է ինքը Սինօդը. իսկ եթէ այդ հրամանը պէտք է ընդունել իբրեւ ստորադրեալ պաշտօնեային կամ հաստատութեան ուղղված պաշտօնական թուղթ, դա վերջինի համար պարտաւորեցուցիչ է, սակայն այն չափով, որ չափով այդ հրամանը չէ հակասում գործող օրէնքի ճիշտ իմաստին կամ նրա սահմանափակումը չէ, եւ այդ տեսակէտից Սինօդի հրամանը, որը բնաւ չէ կապվում մեր յիշած օրէնքի իմաստի հետ, ոչ ոքի համար պարտաւորական չէ։

Այնուհետեւ շրջաբերականում յիշված փաստերի երկրորդ տեղը բռնում են Նիկիոյ, Անտիոքի եւ այլ եկեղեցական ժողովների կցկտուր որոշումները, որոնք սակայն իրանց ամբողջութեամբ չեն դուրս բերված, այլ դէսից դէնից հատ ու կտոր քաղուածքներ են, երբեմն առանց իմաստի իրար մօտ շարված, նայելով որ կտորն է աւելի համապատասխան հոգեւոր ատենի պաշտպանած սկզբունքին։ Նախ՝ ինչ նշանակութիւն ունի մեզ համար, որ մի ժամանակ, մեր նախնիքների օրով, եպիսկոպոսն էր կատարում երէցփոխական պաշտօնը. թող այդպէս լինի. բայց միթէ դա ապացոյց է, որ ամեն բան եւ մեր ժամանակ պէտք է չափվի եւ որոշվի հին, անցած—գնացած կարգերով։

(Կը շարունակվի)

*) 1229 յօդ. XI տ. I մ. պետ. օր. հրատ. 1896 թ.

*) 1246 և 1247 յօդ. XI տ. I մ. պետ. օր. հրատ. 1896 թ.։

*) Այդ շրջաբերականը տպված է Էջմիածնի պաշտօնական օրգանում. տես „Արարատ“ 1901 թ. № 3.

րութեամբ։ Այդ խումբը մեծ աջողութիւն ունէր Պետերբուրգում եւ այն քաղաքներում, որտեղ նա ներկայացումներ է տուել։ Խմբի մէջ է եւ Թիֆլիսեցիներին լաւ ծանօթ դերասան Ս. Գալը։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Մեր բազմերախտ երաժշտագէտ Քրիստափոր Կարա-Մուրզայի վաղաժամ մահը մեծ վիշտ պատճառեց Գանձակի նրա համակրողներին, որոնցից շատերը անձամբ շփւել են հանգուցեալի հետ նրա այստեղ գտնված ժամանակ, 1895 թւին, երբ նա Գանձակում մի բազմանդամ խումբ կազմեց եւ տուեց մի շարք կօնցերտներ։ Կարա-Մուրզան ամենալաւ յիշատակ է թողել այստեղ. նրա շնորհքով Գանձակում էլ ժողովրդականութիւն են ստացել մի քանի նշանաւոր երգեր, որոնք երգվում են միշտ աշխոյժով ու ոգեւորութեամբ։ Նրան անձամբ ճանաչողներից եւ նրա խմբում մասնակցողներից շատերը ասում են, որ հայերէն ոչ միայն երգի, այլ եւ լեզուի գեղեցկութիւնը զգացել են Կարա-Մուրզայի հետ շփւելուց»։

—

ՍՂՆԱԽԻՑ մեզ գրում են. «Մեր գաւառապետ պ. Կ. Շանշեան նոյն պաշտօնով տեղափոխված է Բօրչալուի գաւառը։ Շանշեան գաւառապետ էր Սղնախում 1891 թուականից։ Անցեալ տարի նրան յարգողները տօնեցին նրա ծառայութեան տասնամեակը Սղնախում։ Պ. Շանշեան շուտով կուղեւորվի իր նոր պաշտօնատեղին։ Յայտնի չէ դեռ եւս, թէ ով է նշանակված նոր գաւառապետ»։

—

ՂԱՔԱԹԱԼԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Ապրիլի 4-ին եւ 5-ին Ղաքաթալայում եւ շրջակայքում սաստիկ եւ չը տեսնված ձիւն եկաւ։ Մեզ մօտ սաստիկ ձմեռ է»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

—

Բերլին, ապրիլի 14-ին

Իւրաքանչիւր երկրի, իւրաքանչիւր ժողովրդի համար շատ մեծ նշանակութիւն ունի ուսանողութիւնը։ Դա այն տարրն է, որի շարքերից դուրս են գալիս հասարակական գործիչներ։ Դա ժողովրդի այն մասն է, որի վրա դրված են ապագայի շատ ու շատ յոյսեր, որի թարմ ոյժերն ու գիտութեան պաշարը մեծ դեր կարող են խաղալ ընթացիկ մտաւոր-կուլտուրական կեանքում։

Եթէ այդ այդպէս է, այն ժամանակ հասարակութեան համար հետաքրքրութիւնից զուրկ չը պէտք է լինի ուսանողութեան ներքին կեանքը, նրա պէս-պէս տենչերն ու ձգտումները։

Ահա հէնց այդ պատճառով աւելորդ չենք համարում տալ «Մշակի» ընթերցողներին մի քանի տեղեկութիւններ Եւրոպայի զանազան քաղաքներում ցրված հայ ուսանողների մասին։

Անցեալ 1900 թւին Եւրոպայում գտնվող հայ ուսանողների թիւը հասել է 271, որոնք դասաւորված են հետեւեալ երկիրներում.

Գերմանիա

Բերլին	22
Լայպցիգ	19
Դարմշտադ	7
Հալլէ	7
Կարլսրուհէ	3
Դրեզդէն	2
Բրէսլաու	1
Հայդէլբէրգ	1
Ֆրայբուրգ	8
Միւնխէն	6
Միտվայդա	5
Ենա	1
Հօհէնհայմ	1
Մարբուրգ	1
Շտրասբուրգ	1
Ցուրիկաու	1
	86

Ֆրանսիա

Պարիզ	39
Նանսի	10
Մօնպէլիէ	10
	59

Շվէյցարիա

Ժընէվ	28
Լօզան	13
Ցիւրիխ	9
Վինտերբուրգ	1
	51

Աւստրիա

Լէմբէրգ	20
Վիէննա	3
Չերնօվից	2
Կրակօվ	1
	26

Իտալիա

Պադօվա	17
Վենետիկ	8
	25

Անգլիա

Լօնդօն	7
	7

Բէլգիա

Լիէժ	4
Բրիւսէլ	1
Ժամբլու	1
	6

Առաջ բերած թւերից պարզ երեւում է, որ ամենից շատ հայ ուսանողներ կան Գերմանիայում։ Ինչ վերաբերում է Ֆրանսիային, պէտք է նկատել, որ այդտեղ հայ ուսանողների իսկական թիւը անշուշտ աւելի է քան 59. հնարաւոր չէ եղել բոլորի մասին վիճակագրական տեղեկութիւններ հաւաքել եւ այդ պատճառով էլ ստացվել է մի այդպիսի փոքր թիւ։

Եթէ Եւրոպայի հայ ուսանողութիւնը դասաւորելու լինենք ըստ ծննդավայրի, այն ժամանակ կը ստանանք հետեւեալ պատկերը՝ 47% ռուսաստանցիներ, 41% Թիւրքիացիներ եւ մօտ 12% այլ եւ այլ պետութիւններից։ Ուրիշ խօսքով ասած՝ յիշեալ 270 հայ ուսանողներից 128-ը ռուսահպատակներ են, 111-ը—թիւրքահպատակներ, իսկ մնացածները ուրիշ երկիրների հպատակներ։ Ռուսաստանցիները կենտրօնացած են գլխաւորապէս Գերմանիայում (72) եւ Շվէյցարիայում (32), իսկ Թիւրքիացիները՝ Ֆրանսիայում (49) եւ Իտալիայում (23)։

Ռուսաստանի քաղաքներից ամենից շատ հայ ուսանողներ է տուել Թիֆլիսը (26), Շուշին (20), Բագուն (13), Նոր-Նախիջեւանը (8), Շամախին (7) եւ այլն։ Իսկ Թիւրքիայի քաղաքներից՝ Կ. Պօլիսը (43), Տրապիզօնը (7), Վանը (4), Կարինը (4), Երզնկան (4), Մուշը (3) եւ այլն։

Ամենքին յայտնի է, որ Եւրոպայի հայ ուսանողներից շատերը չը գիտեն իրանց մայրենի լեզուն, անծանօթ են իրանց ազգային պատմութեանն ու առանձնայատկութիւններին։ Այդպիսիների համար օտար լեզուն է գործածականը եւ նրա հետ կապված օտար կեանքն է ամենից շատ հետաքրքրութիւն շարժողը։ Մի քանի անգամ եղել են փորձեր այդ երեւոյթը վիճակագրօրէն ուսումնասիրելու եւ ըստ այնմ նրա պատճառը պարզելու համար. բայց այդ փորձերը գրեթէ միշտ էլ անաջող են անցել, որովհետեւ վիճակագրութեանը մասնակցել են շատ քիչ թւով ուսանողներ եւ հարցն էլ պարզ ձեւով դրված չէ եղել։ Վերջին (1900) վիճակագրութեան ժամանակ այդ հարցը ձեւակերպված է եղել այս ձեւով. «Հայ ուսանողը ո՞ր լեզուն է ամենից լաւ տիրապետում»։ Պարզ է, որ եթէ հայ ուսանողը օտար լեզուն աւելի լաւ է տիրապետում, քան թէ մայրենին, կը նշանակէ նա հայերէն կամ բոլորովին չը գիտէ, կամ շատ վատ գիտէ։ Ահա այդ տեսակէտն աչքի առաջ ունենալով, դրված հարցին պատասխանել են 271 ուսանողներից 258-ը, այսինքն ընդհանրութեան 95, 2%-ը. այնպէս որ միանգամայն հնարաւոր է ընդհանուր գաղափար կազմել շօշափած խնդրի մասին։ Ստացված պատասխաններից երեւում է, որ 258 հայ ուսանողներից իրանց մայրենի լեզուն տիրապետում են 161-ը, որոնցից 94-ը Թիւրքիացիներ, 63-ը՝ ռուսաստանցիներ եւ 4-ը՝ այլ պետութիւններից։ Մնացած 97 ուսանողները տիրապետում են միմիայն օտար լեզուներ, այն է՝ 67 հոգի—ռուսերէն, 22—լեհերէն, 3—գերմաներէն, 2—ֆրանսերէն, 2 ռումաներէն, 1 Թիւրքերէն։ Այստեղ ուշադրութեան արժանի է հետեւեալ երեւոյթը. գրեթէ բոլոր Թիւրքիացիները լաւ գիտեն իրանց մայրենի լեզուն, իսկ ռուսաստանցիների մեծամասնութիւնը—ոչ։

Այդ հանգամանքը պարզելու համար պէտք է աչքի առաջ ունենալ այն միջավայրը, սօցիալական այն պայմանները, որոնց մէջ ապրել է հայ ուսանողը մինչեւ բարձրագոյն դպրոց հասնելը։ Թիւրքահայ ուսանողները տիրապետում են իրանց մայրենի լեզուն, որովհետեւ նրանք իրանց միջնակարգ կրթութիւնը ստացել են հայկական դպրոցներում։ Դրանց ընդհանուր թւից միայն 7-ն են օտար դպրոցներում կրթվել։ Իսկ ռուսաստանցի 128 ուսանողներից 97-ը իրանց միջնակարգ կրթութիւնը ստացել են ռուսաց դպրոցներում։ Ճեմարանում եւ թեմական դպրոցներում կրթվածների թիւը հազիւ հասնում է 22-ի։

Պատկերը ամբողջացնելու համար այժմ դառնանք հայ ուսանողութեան սովորած մասնագիտութիւններին։ 271 հոգուց սովորում են՝

I Բնական գիտութիւններ

Բժշկութիւն	74
Քիմիա	35
Բնագիտութիւն	14
Գիւղատնտեսութիւն	9
Մաթեմատիկա	3
Դեղագործութիւն	1
Ընդամենը	136

II Տեխնիկա

Մեքենայագիտութիւն	19
Ճարտարապետութիւն	14
Էլէկտրօտեխնիկա	10
Հանքային գործ	1
Նաւաշինութիւն	1
Ընդամենը	54

III Փիլիսօփայութիւն

Իրաւագիտութիւն	26
Սօցիալական գիտութիւն	14
Զուտ փիլիսօփայութիւն	8
Մանկավարժ. եւ աստուածաբ.	4
Պատմութ. եւ լեզուագիտութ.	2
Ընդամենը	54

IV Գեղարուեստ

Գրականութիւն	6
Նկարչութիւն	6
Երաժշտութիւն եւ երգեցող.	4
Քանդակագործութիւն	3
Ընդամենը	19

V Վաճառականութիւն . 5

Այդպէս ուրեմն «Եւրոպայի հայ ուսանողութեան» 50,74%-ը սովորում է բնագիտական առարկաներ, 20,15%—տեխնիկա, 20,15%—փիլիսօփայութիւն, 7,1%—գեղարուեստ եւ 1,86%—վաճառականութիւն։

Ե. Թ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Այն տեղեկութիւններով, որ հաղորդում է «Europe Orientale» գործակալութեան թղթակիցը, բուլգարական կառավարութիւնը յայտնեց մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչներին, որ նա իսկական ծառայութեան է կանչում պահեստի զօրքերը։ «Patrie» լրագրի Վիէննայի թղթակիցը այս տեղեկութեան առիթով նկատում է, որ վաղ թէ ուշ այդպիսի քայլ պէտք էր սպասել բուլգարական կառավարութիւնից։ Մի կողմից իրերի դրութիւնը Մակեդօնիայում հետզհետէ աւելի եւ աւելի լուրջ է դառնում, միւս կողմից թիւրքական զօրքերի կենտրօնացումը իշխանութեան արեւելեան սահմանագծի մօտ ներկայանում է որպէս մի սպառնալիք Բուլգարիայի անկախութեան համար։ Սրանք են գոնէ այն պատճառները, որ բուլգարական կառավարութեան կողմից հաղորդված են օտարերկրեայ դիպլօմատներին։ Անկասկած է այս միայն, որ կառավարութիւնը ամեն տեղ Եւրոպայում դրամ է որոնում զօրքի մի մասը եւ կամ ամբողջ զօրքը պատերազմական դիրքի մէջ դնելու համար եւ որ մի շատ զօրեղ կուսակցութիւն պահանջում է արշաւանք կազմակերպել դէպի Մակեդօնիա եւ զէնքի ոյժով տիրել նրան։ Սակայն դրամի պակասութիւնը, որ այնքան սաստիկ զգացվում է այժմ բուլգարական պետական բանկում, հազիւ թէ կարելի լինի անյաղթելի արգելք համարել։ Չը պէտք է մոռանալ, որ Բուլգարիայի դրամարկղը բոլորովին դատարկ էր 1885 թւին, նրա պատերազմի ժամանակ Սերբիայի հետ, եւ այդ հանգամանքը չը խանգարեց յաղթելու Սերբիային։ Այն կուսակցութիւնը, որ ամեն կերպ աշխատում է յօգուտ պատերազմի, կատարելապէս հաւատում է նրա աջողութեանը եւ այս հանգամանքը մեծ վտանգ է սպառնում խաղաղութեանը Բալկանեան թերակղզում եւ նրա հետ միասին Եւրոպայում։ Պրօկլամացիաները, որոնք հազարներով տարածվում են ժողովրդի զանազան խաւերում, աշխատում են հաւատացնել, թէ բուլգարական զօրքի սպառազինութիւնը գերազանց է թիւրքականից եւ թէ հասել է արդէն ժամը ազատելու Մակեդօնիան։ Օտարերկրեայ լրագիրների թղթակիցներից մի քանիսը յայտնում են, թէ բուլգարական կառավարութիւնը մինչ այն աստիճան հաւատում է պատերազմի անխուսափելիութեանը, որ արդէն մի քանի օր է, որ գաղտնի պատրաստութիւններ է տեսնում նրա համար։

—Անգլիական լրագիրներում երեւացին պաշտօնական հաղորդագրութիւններ, թէ այն լուրերը, որոնք տարածվում են հասարակութեան մէջ եւ գուշակում են խաղաղութեան դաշնադրութեան շուտափոյթ կնքումն բօէրների հետ, վաղաժամ են։ Կարող է պատահել, որ Կիչեկագօրպի խորհրդակցութիւնից յետոյ՝ բօէրական ներկայացուցիչները առաջարկեն այնպիսի պայմաններ, որ ընդունելի լինեն Անգլիայի համար, բայց առայժմ յոյս դնել դրա վրա չէ կարելի։ Բանակցութիւնների ընթացքը առիթ չէ տալիս այդպիսի յոյս տածելու։

—«Figaro» լրագիրը հաղորդում է, որ Վիլհէլմ կայսրը, պրօֆէսօր Շիմանի հետ խօսակցելու ժամանակ, կտրական կերպով յայտնեց, թէ անհրաժեշտ է նոր միջոցներ ձեռք առնել լեհական շարժման դէմ։ Պրօֆէսօր Շլիման բալտիական գերմանացի է եւ վերջերս հռչակվեց իր դասախօսութիւններով լեհական հարցի մասին. այդ դասախօսութիւնների դէմ աղմուկ ցոյցեր արին լեհական ուսանողները։ Ի պատասխան լեհական բողոքների՝ գերմանական ուսանողները, ինչպէս յայտնի է, պահանջեցին՝ հեռացնել գերմանական համալսարաններից լեհացի ուսանողներին, որը եւ սկզբնապատճառ դարձաւ գերմանական երիտասարդութեան ագիտացիայի սլաւօն-ուսանողների դէմ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

8 ապրիլի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ապրիլի 8-ին վախճանվեց Նոցա Մեծութիւնների Ֆրէյլինա Բարտենէվա. հոգեհանգստին ներկայ էր Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնա։

Ապրիլի 8-ին վերադարձաւ Կայսերական պալատի մինիստրը։

ՌԱԴՕՄ։ Նահանգապետի նախաձեռնութեամբ, Զատկի առաջին օրը սարքվում է ռուս հասարակութեան գումարումը կլուբում, այցելութիւնների փոխարէն։

ԲԱԳՈՒ։ Կովկասի քաղաքացիական մասի կառավարիչ իշխան Գ. Ս. Գօլիցին ժամանեց Շամախի։—Բուխարայի էմիրը ճանապարհ ընկաւ Կրասնօվօդսկ։

ԼՕՆԴՕՆ։ «Standard» լրագրի թղթակիցը Պրէտօրիայից հեռագրում է, ապրիլի 19-ից. «Հիմք ունեմ ենթադրելու, որ իբրեւ փորձ տեղի ունեցաւ համաձայնութիւն եւ հէնց իրանց՝ բօէրների նախաձեռնութեամբ ձեռք է բերված հիմք խաղաղութեան համար։ Բուրգերները հրաւիրվում են ժողովվելու որոշված կէտերում մատնացոյց արված ժամանակամիջոցներում, որպէս զի նրանց կարելի լինի հաղորդել անգլիական պայմանները. այդ ժամանակվայ ընթացքում սակայն պատերազմական գործողութիւնները չեն դադարեցնվի, բացի այն տեղերից, ուր մատնացոյց արված ժամանակամիջոցում պէտք է տեղի ունենան բօէրների ժողովները»։

ՍՕՖԻԱ։ «Agence Bulgare» հաղորդում է, որ ի նկատի ունենալով տեղի ունեցող շարժումը Մակեդօնիայում, բուլգարական կառավարութիւնը շրջաբերական ուղարկեց առեւտրական գործակալներին Թիւրքիայում, որի մէջ հաղորդում է, թէ ինքն հաստատ դիտաւորութիւն ունի չը թոյլ տալ այն շարժումը, որ նպատակ ունի անկարգութիւններ առաջացնել Թիւրքիայում. միաժամանակ նոյնպէս շրջաբերական է ուղարկված Բուլգարիայի արտասահմանեան դիպլօմատիական ներկայացուցիչներին, որով բացատրում է, թէ բուլգարական կառավարութեան քայլերը իրանց ներգործութիւնը չեն անի, եթէ միջոցներ ձեռք չառնվեն գործերի դրութիւնը բարւոքելու Թիւրքիայում.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Տագանրօգից եւ Նօվի-Մարգելանից հաղորդում են Դ. Ս. Սիպեագինի համար կատարված հոգեհանգիստների մասին։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գիւղատնտեսական խորհրդի նստաշրջանը փակվեց։ Խորհրդի վերջին նիստում, լսելով երկրագործութեան մինիստրի ճառը ի պաշտպանութիւն կանանց գիւղատընտեսական կրթութեան, ցանկալի համարեց յատուկ իգական գիւղատնտեսական դպրոցների հիմնադրութիւնը, իսկ առ այժմ օգտակար գըտաւ աջակցութիւն ցոյց տալ գիւղատնտեսասական կուրսեր կազմելուն կանանց համար։

9 ապրիլի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Նշանակված են՝ Ֆօն-Կլուգէն—Մօսկվայի դատաստանական պալատի պրօկուրօր. Կօվալէնսկի—Թիֆլիսի դատաստանական պալատի պրօկուրօր. Նէբօլսին—ֆինանսների մինիստրութեան չորրորդ դասի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ. Մակսիմօվիչ—Վարշավայի հաղորդակցութեան ճանապարհների շրջանի գլխաւորի պաշտօնակատար։

Պարտքերը հանգցնելու պետական յանձնաժողովը յայտարարում է, որ, 1902 թւի յունիսի 2-ին անդրկովկասեան երկաթուղու 3% օբլիգացիաների կուպօնների ժամանակամիջոցը լրանալու պատճառով, նոր կուպօնային թերթերի տալը կը կատարվի 1902 թւի յունիսի 2-ից։

ԿԻԵՎ։ Ֆինանսների մինիստրի կարգադրութեամբ, Կիեվի պօլիտէխնիկական ինստիտուտը ուղարկում է 72 ուսանողների արեւելեանչինական երկաթուղին՝ գործնական պարապմունքների համար։ 90 քիմիկոս-ուսանողներ ուղարկվում են արքունական օդէգործարաններբը գործնական զբաղմունքների համար։

ԵՐԵՒԱՆ։ Այգեգործութեան կովկասեան բաժինը այս տարի Երեւանում կազմում է մեղուաբուծութեան ցուցահանդէս։

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ։ Բացվեց շոգենաւային հաղորդակցութիւն Աստրախանի հետ։

ԽԱՐԿՕՎ։ Առեւտրական դպրոցում կազմվեց, Թագաւոր Կայսրի ցանկութիւնը կատարելու համար, ծառատնկութեան տօնը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ստացված են տեղեկութիւններ, որ հոգեհանգիստներ են կատարվել հանգուցեալ Դ. Ս. Սիպեագինի համար Վլադիվօստօկում, Բրէստ-Լիտօվսկում, Կրասնօեարսկում եւ Սամարկանդում։

ՍԱՄԱՐԿԱՆԴ։ Ապրիլի 5-ին եւ 6-ին եկած ձիւնը կորստաբեր ազդեց այգիների վրա։ Մորեխի ջնջումը Սամարկանդի շրջանում կատարվում է օֆիցէրների, զինուորների եւ վարչութեան ղեկավարութեամբ։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ։ Ամբողջ երկրում ապրիլի 7-ին տեղի ունէին ցոյցեր ի նպաստ ընդհանուր ձայնատուութեան։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ «New-York-Herald» հաղորդում է, որ Մանագվում, Նիկարագուայի հանրապետութեան մէջ, Նախագահին թշնամի պահպանողական կուսակցութեան կողմնակիցները օդը թռցրին զօրանոցը, որի ժամանակ սպանվեցին 150 հոգի։

ՀՕՆԳԿՕՆԳ։ Նաննինգֆուում դեռ հանգստութիւն է տիրում, թէպէտ նա շրջապատված է ապստամբներով 15 մղոն տարածութեան վրա։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Ուսկիւբից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, Մարտօլէօի շրջականերում տեղի ունեցաւ ընդհարումն բօլգարական աւազակախմբի եւ ժանդարմէրիայի միջեւ։ Ասում են, որ սպանված են երկու բօլգարներ։ Կէպրիւլիւմ բօլգարական դպրոցի դիրեկտորը կալանաւորված է. նրան կասկածում են աւազակախմբի հետ ունեցած յարաբերութիւնների մէջ։

ՊՕՐՏ-ԱՐՏՈՒՐ։ Ինկօու գնաց զինուորական վարչութեան «Սամսօն» շոգենաւը՝ խունխուզների յարձակումներից պաշտպանելու համար չինական այն նաւերը, որոնք լողում են Լեաօխէ գետի վրա, Մանջուրիայում։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի հայոց կոնսիստորիայում ներկայ ամսի 24-ին, որոշված է կատարել վերջնական աճուրդ Ախալցխայի ս. Փրկիչ եկեղեցու գիւղերը վարձու տալու։ Աճրդին մասնակցել ցանկացողները պարտաւոր են ներկայացնել գրաւական ոչ պակաս քան 5000 րուբլի, իսկ իրանց վրա մնալու դէպքում լրացնել տարեկան վարձի մի երրորդ մասը։ Պայմանները կարող են տեսնել կոնսիստորիայի դիւանատանը ամեն օր ժամը 10-ից մինչեւ 2-ը, բացի կիրակի եւ տօն օրերից. փակ ծրարները չեն ընդունվում աճուրդը սկսվելուց յետոյ։

Անդամ կոնսիստորիայի՝ Գրիգոր աւագ քահ. Տէր-Բարսեղեանց

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ ներկայ ապրիլի 17-ին, ցերեկվայ 12 ժամին, ինքն նշանակել է աճուրդ կապալով տալու 600 քառ. սաժէն քաղաքային հողաբաժինը, որ գտնվում է Թիֆլիսի 10-դ ոստիկանական քաղաքամասում, Թիֆլիսի պահեստային մաքսատան մօտ։

Ցանկացողները կարող են պայմանները տեսնել բոլոր լի օրերը առաւօտեան 9 ժամից մինչեւ ցերեկվայ 3 ժամը նրա 4-դ բաժանմունքում։ 1—3

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ
Կ. ԿԷՕՆՃԵԱՆ
փոխադրվել է Երեւանեան հրապարակ, տուն Գուրգենօվի (Սօլօլակսկայա փողոցի անկիւն)։ Ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 8—2, երեկոյեան 5—8 ժամին. 2—25

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
ՄԻՆԱՍ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
(ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ)
Նախկին տարիների նման, ընդունում է հիւանդներին՝ Կովկասի հանքային ջրերում—Պետիգօրսկում, մայիսի 1-ից։
(չ. կ.) 1—20

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՕՆ
Երեքշաբթի, ապրիլի 16-ին
Հայ դրամատիկական խմբի անդամները կը ներկայացնեն
Ռ Ո Ւ Զ Ա Ն
կամ
ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՕՐԻՈՐԴ
Պատմ. դրամա 5 գործ. 7 պատ. հեղ. Գ. Սունդուկեանի
Մասնակցում են՝ տ. տ. Զաբէլ, Մէլիքեան, Մատինեան, օր. օր. Վարդուհի, Գուլազեան, պ.պ. Տէր-Դաւթեան, Միրաղեան, Ցարութիւնեան, Ամօ, Գնունի, Միրզայեան, Երիցեան, Բարսեղեան, Ազեան եւ այլն։
Կօնտրմարկա ոչ ոքի չէ տրվում։ Թատրօնում կը լինի խիստ կօնտրօլ։
Սկիզբն է ճիշդ $8^1/_2$ ժամին։
Տոմսակները ծախվում են միայն Թատրօնի կասսայում։ 1—4

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ՀԱՅ ՎԱՐԺՈՒՀԻ
պարապելու համար հայոց լեզուից 12 տարեկան օրիորդի հետ։
Հասցէն՝ Инженерная ул., տուն № 7։ 1—3

КОМУ НУЖНЫ ДЕНЬГИ!
Могутъ заработать до 200 руб. и болѣе въ мѣсяцъ. Подробныя свѣдѣнія высылаетъ за семикоп. марку Контора фабрикъ
ЭД.ЭД. НОВИЦКАГО
С.П.Б. Гороховая ул., 36.

ՄԻ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ
որ տեղափոխվում է Մօսկվա, հարկաւոր է ՄԻ ՀԱՅՈՒՀԻ, որ պարապէր հայերէնից փոքրիկ երեխայի հետ։
Հասցէն. Արաս-Արատսկայա հրապարակ, տուն Միրիմանօվի, բնակարան Շահնազարեանցի։ 4—4

ԳՆՈՒՄ ԵՄ
պօստային մարկաներ (բանեցրած) Պարսկաստանի եւ Տաճկաստանի։ Դիմել՝ Баку, Мирза-Авакову, Михайловская, 8. կամ Bacou, Mirza-Awakoff, rue Mikaïlowski, 8։ 6—10

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ։ Մեծ արկղիկը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. եւ 1 ր. 50 կ.։

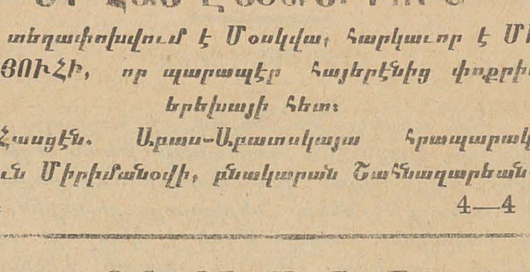

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ
մազերը բուսցնելու եւ ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը։ Դուրս է եկել նաեւ բոլորովին նոր միջս
ՑՈՒԻ ԿԱԹԸ
երեսին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեւի պատճառած սեւութիւնը, մուները, տալիս է կաշուին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն։ Այդ գները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 րուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարփիւմերական եւ դեղավաճառական խանութներում՝։ Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինեան փողոց, տ. № 15, բնակարան № 2. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում՝ Կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Երեւանեան հրապարակ եւ նրա բաժանմունքում, Միքայէլեան փողոց եւ Բազւում. նաեւ Միքայէլեան կամուրջի վրա, Պօպօվի եւ Եւրիստակօվի դեղատներում։ Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս պօստով։ 76—100

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում
վ ա ճ ա ռ վ ո ւ մ ե ն՝

ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. բժ., Վիրաբուժական հիւանդութիւն եւ օպերացիա, Պետրբ., 1902 թ. գ. 5 կ.
ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆ ԳԷՈՐԳ, Թարգմ. գերմ., Գէօթէ—Ֆաուստ, հեղինակի պատկերով, Թիֆլիս, 1902 թ. գ. 2 ր.
ԷՖՐԻԿԵԱՆ Հ. Ս., Բնաշխարհիկ բառարան, պրակ չորրորդ, Վենետ. 1902 թ. գ. 1 ր. 50 կ.
ՆԱՐ-ԴՈՍ, Սպանված աղաւնին—վիպակ, Բագու, 1901 թ. գ. 30 կ.
ՓԱՓԱԶԵԱՆ Վ., Էմմա, վէպ ժամանակակից բարքերի, Թիֆլիս, անկազմ—1 ր., չքեղ կազմով—1 ր. 50 կ.
» խմբ., Վտակ, գրական-բանասիրական ժողովածու, անկազմ՝ 1 ր. 50 կ., կաշեկազմ՝ 1 ր. 90 կ. եւ չքեղ կազմով՝ 2 ր. 25 կ.
ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ Ռ. (Գամառ-Քաթիպա), Բանաստեղծութիւններ—50 կ., չքեղ կազմով 1 ր. 25 կ.
» » Ընտիր երկասիրութիւններ, երկու հատոր, անկազմ 3 ր., չքեղ կազմով—4 ր.
ՄԽԻԹԱՐ, պատկերազարդ չքեղ հրատարակ., Վենետ. անկազմ 2 ր., չքեղ կազմով՝ 2 ր. 50 կ.
ԹՈՐՈՍԵԱՆ Հ. ՅՈՎՀ., Ընտիր Հայկազունք, բ. տիպ, պատկերներով, Վենետ. չքեղ կազմով՝ 3 ր.
ԱԲՈՎԵԱՆ Խ., Երկասիրութիւններ (Վէրք Հայաստանի եւ ուրիշներ), Մոսկ., անկազմ՝ 1 ր., չքեղ կազմով՝ 1 ր. 75 կ.
Նոյն տեղը ծախվում են եւ պարգեւատրութիւնների համար չքեղ կազմերով հայերէն եւ ռուսերէն ամեն հասակի համար գրքեր։
Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. 0—3

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ
վ ա ճ ա ռ վ ո ւ մ ե ն

«Արմէնիա», Լինչի (պատկերազարդ, անգլիերէն լեզուով)—25 ր.
«Գիրք թղթոց, Մատենագրութիւն նախնեաց»—1 ր. 50 կ.
«Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք», գրեց Ն. Բիւզանդացի—1 ր. 50 կ.
«Երգեցողութիւն սրբոյ պատարագի Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ, փոխադրեալ եւ ներդաշնակեալ յերիս եւ ի չորիս ձայնս», ի ձեռն Մ. Եկմալեան—10 ր.
«Բաղրեւանդ ջրաբաշխ գաւառ», գրեց Ս. Հայկունի—1 ր. 50 կ.
«Հութութիկ եւ Սամէլ Հովիկ» (հայ հովիւն ու հովուհին) Ս. Հայկունի—10 կ.
«Բարակ աշխարհ եւ անուշ չահ» » » 10 կ.
«Մոքոս», ժողովրդական վէպ » » 25 կ.
«Թագաւոր Լուսիկ եւ Սեւին Հովիկ» » » 25 կ.
«Աչոտ երկաթ», «Հիւսիսի արծիւը» եւ «Տանջանքի բովից»—Այվազեանի—2 ր. 30 կ.
«Գրքանի տոլոս», Էֆրիկեանի, կազմված—1 ր. 75 կ.
«Արձակ բանաստեղծութիւններ», թարգմանութիւն Ա. Ծատուրեանի—50 կ.
«Ոյժեր» (բնական ոյժերի գաղտնիքը) Զիլ. եւ Ճաշմ.—10 կ.
«Երկրագործական անհրաժեշտ գիտելիքներ», Գ. Ղազարեանի, կազմած—90 կ.
«Ազատութեան մասին», Միլլի, թարգմանութիւն Ա. Կ.—1 ր. 20 կ.
«Հեղինէ», վէպ երկու մասից, տեկ. Մ. Խատիսեանի—1 ր. 75 կ.
«Պատկերներ», Ա. Ահարոնեանի, կազմած—1 ր. 40 կ.
«Արտուն», պատկերազարդ թերթ (որբերի օգտին)—1 ր. 20 կ.
«Զէյթունի անցեալն ու ներկան» (Զէյթունի եւ Կիլիկիայի քարտէզով)—1 ր. 50 կ.
«Ընտիր Հայկազունք», պատկերազարդ, Հ. Թորոսեանի—2 ր. 50 կ.
«Հիպնօտիզմ», Հ. Ասրիեանի—50 կ.
«Մագնէտիզմ», թարգմանութիւն Փարմազի—15 կ.
«Նամակներ առ Սանդրօ եւ բարեւ մնաք իմ յոյսեր», Պ. Ադամեանի—20 կ.
«Դ. Կ. Թուրեան» (կենսագրութիւն) պատկերով, Վրոյրի 20 կ.
«Քերթուածք եւ թարգմանութիւնք», Պ. Ադամեանի—1 ր. 25 կ.
«Ժողովրդական վէպ եւ հէքիաթ», Եմինեան ազգագրական ժողովածու, գրեց Ս. Հայկունի—1 ր. 25 կ.
Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ». Г. Галустяну Лорисъ-Меликовская ул. № 11. 2—3

Մոսկվայի Արեւելեան լեզուների Լազարեան Ճեմարանի կողմից
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՐԳԻՍ ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼԵԱՆԻ ԴՐԱՄԱԳԼԽԻ ՀԱՇԻՒԸ
1901 թուի

Մ Ո Ւ Տ Ք	% թղթեր	Առձեռն դրամ
Մնում էր ցմէկն յունվարի 1901 թ. . . .	81,250 րուբլի	790 ր. 65 կ.
Մուտք է եղել յընթացս 1901 թ.	3,300 »	3,269 » 53 »
	84,550 ր.	4,060 ր. 18 կ.

Ե Լ Ք
Ծախսված է % թղթեր գնելու համար 3,187 ր. 83 կ.
եւ 1900 թուի հաշիւ տպագրելու համար 19 ր. 92 կ.
Ընդամենը . . . . 3,207 ր. 75 կ.
ցՄէկն յունվարի 1902 թուի առձեռն կայ 84,550 ր. 852 ր. 43 կ.

Ծ ա ն օ թ ո ւ թ ի ւ ն. Ամբողջ դրամագլուխը գտնվում է Մօսկվայի նահանգական գանձարանում եւ սկսած 1883 թուից 125 տարվայ ընթացքում պէտք է աճի մինչեւ 12 միլիօն րուբլի գումարի. յետոյ պէտք է գործադրվի կտակողի անունով ուսումնարաններ եւ թօշակներ հիմնելու համար։ 2—3

ՍՏԱՑԵԼ ԵՆՔ
ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՍԵԶՕՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
տղամարդկանց, կանանց եւ երեխաների
ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ
Ընդունում ենք, մեր կտորներից, ամեն այն տեսակ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ (ЗАКАЗЫ), որոնք ընտացված են արտասահմանեան և ռուսական ամենայայտնի գործարաններից։
Մագազինին կից բացել ենք նոր բաժանմունք, բացառապէս կանանց վերնազգեստների համար, կարված ամենավերջին տարազով։
ԳՆԵՐԸ ԱՄԵՆՔԻՆ ՄԱՏՉԵԼԻ ԵՆ
Դիմել՝ եղբ. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆՆԵՐԻՆ
Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, տուն Քաշվէթեան ս. Գէորգ եկեղեցու, առաջին գիմնազիայի հանդէպ։ 17—20